

ТЕРНАВСЬКА ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

Київський національний університет будівництва і архітектури,
доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища,
кандидат юридичних наук

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У СВІТЛІ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ (НА ПРИКЛАДІ «COVID-19»)

Пріоритетним напрямом правової політики України, яка задекларувала курс на побудову правової держави, є належне забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод усіх учасників суспільних відносин. Конституційні положення про права і свободи людини є, на думку В. Нерсисянця, важливим критерієм правового характеру діючого законодавства, а також правового типу організації і діяльності держави та її органів [1, с. 686].

Конституція України гарантує кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, свободу пересування і право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [2]. Можливість пересування особи територією України трактується в Основному Законі як «свобода», а не «право», хоча в ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. можливість вільного пересування та залишення території держави визначається саме як право [3]. Однак В. Погорілко зауважив з цього приводу, що *свобода* – це також суб'єктивне право особи, яке втілює передбачені і закріплені у правових нормах способи її можливої поведінки [4, с. 24].

Незважаючи на те, що одні науковці відносять право на свободу пересування до групи *політичних прав* [4, с. 29], а інші – до *громадянських* [5, с. 4, 102-103], це право є конституційним за своїм характером та належить до групи основних прав людини першого покоління.

Сьогодні більшість країн сучасного світу змушені піти на крайні міри у боротьбі з вірусом «COVID-19», вживаючи різні заходи щодо запобігання поширенню пандемії. Серед таких заходів є обмеження чи повна заборона вільно пересуватися як територією держави резидента, так і права виїзду за кордон. Так, виходячи з даних наявної аналітики станом на 22 квітня 2020 р. [6], можна зазначити, що багато держав обмежило чи заборонило в'їзд в країну іноземцям та встановило різного ступеня режим карантину (Данія, Німеччина, Австрія, Австралія, Японія та ін.), але більшість держав вжило більш радикальні заходи: окрім заборони в'їзду для іноземців ці держави також оголосили надзвичайну ситуацію (США, Литва, Словаччина) або навіть надзвичайний стан з встановленням комендантської години, обмеженням пересування шляхами загального користування або заборонаю виходити з дому усім громадянам, окрім випадків крайньої необхідності, і навіть заборонаю пересування на легкових автомобілях (Швейцарія, Фінляндія, Італія, Іспанія, Болгарія, Румунія, Словенія, Латвія, Молдова, Грузія та ін.).

У кожній країні свій шлях до правової державності, як в свій час зазначив В. Нерсисянець, своя конструкція і свої форми правової організації

держави [1, с. 679], але чи мають право сучасні демократичні держави так широкого трактувати у національному законодавстві ч. 3 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [3], яка дозволяє обмеження свободи пересування для охорони здоров'я населення, що становить сьогодні питання державної безпеки?

В Україні Уряд запровадив режим надзвичайної ситуації на всій території України терміном на 30 днів, прийнявши низку окремих розпоряджень щодо кожного окремо взятого регіону. Однак, аналіз вжитих заходів дає підстави стверджувати, що українська влада негласно застосовує для протидії і подолання наслідків пандемії також і заходи, що характерні саме для надзвичайної стану. Запровадження режиму надзвичайної ситуації звісно більш вигідне владі, оскільки чинне законодавство не визначає граничних термінів тривалості режиму надзвичайної ситуації, в той час, як термін надзвичайного стану не може тривати більше 30 днів (не більше 60 днів в окремих її місцевостях) [7; 8]. Однак адекватними мають бути й заходи для режиму надзвичайної ситуації. Більше того, експерти Центру політико-правових реформ зауважують, що за таких умов українська влада має призупинити проведення важливих для українського суспільства реформ на час боротьби з пандемією як це має місце, наприклад, у Франції [9].

Непослідовність і навіть неконституційність дій української влади призводить до біфуркації правової політики держави, що виражається в наступних правових рішеннях. Українська влада, дотримуючись положень ч. 2 ст. 33 Конституції України [2], дозволила повернутись під час піку в Європі пандемії близько двом мільйонам громадян, що були з різних причин за кордоном, без обсервації цих осіб, але в той же час закрила кордони перетину з тимчасово окупованими територіями, чим унеможливила одержання різних грошових виплат та соціальної допомоги для інших громадян України. Постає питання, чи правильно була вибудована політика держави, чи не несли такі рішення більшої загрози для життя і здоров'я багатомільйонного населення, яке перебуває на території України, ніж порушення конституційного права громадян повернутися в Україну?

В цілому слід зазначити, що для людства стає очевидним і посправжньому відчутним в умовах сьогоднішніх соціально-правових реалій наскільки свобода пересування є квінтесенцією правового статусу громадянина, обмеження якого паралізує чи унеможливорює реалізацію низки інших прав і свобод – соціальних, політичних, культурних. Як справедливо зауважує М. Анісімова, право на свободу пересування є надтериторіальним, наднаціональним за своєю природою, оскільки є суттєвим елементом свободи самовизначення особи, умовою професійного і духовного розвитку людини, її достойного життя [5, с. 4]. Зокрема, багато людей по всьому світу не може реалізувати своє право на працю, що дає можливість самостійно забезпечувати всі свої вітальні потреби; право на мирні зібрання чи право голосу, оскільки у деяких державах перенесені чергові вибори; право відвідувати природні парки та заклади культури і мистецтва, науково-просвітні установи тощо. У світлі таких подій слушною є думка О. Скакун про те, що «гарантії,

захист, забезпечення, здійснювані державою, не повинні ставити людину в залежність від держави, а бути взаємовигідними – як для держави, так і для людини» [10, с. 198].

Таким чином, питання щодо механізму реалізації комплексу конституційних прав людини в умовах обмеження свободи громадянина вільно пересуватися територією держави, так само як і правомірність дій влади в умовах надзвичайної ситуації (надзвичайного стану) потребує свого ґрунтовного і комплексного дослідження.

Список використаної літератури:

1. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. Академика РАН, д.ю.н., проф. В. С. Нерсисянца. М.: Норма, 2006. 832 с.
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Пакт ООН від 16.12.1966 р. (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р.) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 21.04.2020).
4. Погорілко В. Ф. Нова Конституція України. Огляд, коментарі і текст Основного Закону. 2-ге доопрацьоване видання. Київ: Наукова Думка, 1997. 156 с.
5. Анисимова М. Ф. Право на свободу передвижения и свободный выбор местожительства в Украине: история, современное состояние и перспективы развития. Запорожье: Дикое Поле, 2005. 208 с.
6. Оперативна інформація щодо заходів, які вживаються іноземними країнами з протидії розповсюдженню COVID-19. URL : <https://mfa.gov.ua/news/operativna-informaciya-shchodo-zahodiv-yaki-vzhivayutsya-inozemni-mi-krayinami-z-protidii-rozpovsyudzhennyu-covid-19> (дата звернення 22.04.2020).
7. Кодекс цивільного захисту України. Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35. Ст. 458.
8. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176.
9. Падірякова О. Чим відрізняються надзвичайна ситуація та надзвичайний стан і як ввести останній без зловживань? Zmina. 25 березня 2020 р. URL : <https://zmina.info/articles/yaka-riznyczya-mizh-nadzvychajnoyu-sytuacziyeu-ta-nadzvychajnym-stanom-i-yak-vvesty-ostannij-bez-zlovzhyvan/> (дата звернення 22.04.2020).
10. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 4-те видання допов. і перероб. К.: Алерта, 2017. 528 с.

Ключові слова: правова держава, правова політика держави, конституційні права і свободи, право на свободу пересування.

Ключевые слова: правовое государство, правовая политика государства, конституционные права и свободы, право на свободу передвижения.

Key words: legal state, legal policy of the state, constitutional rights and freedoms, right to freedom of movement.